

דף הנחיה שבוע 1

נסכא זיטין, כל נון דלחז ב' דר כל 5)

ט"ו

בסיפור משוקעות שתי מגמות. האחת, תחושת האלם אל מול הפגיעה בקדוש מכל – ללא תגובת האל. האחרת [אולי תגובה לה] – נקמה סיפורת בטיטוס המחרף ומגדף כלפי מעלה.

סאיוו הלוקה:

מהר"ל נצח ישראל פרק ה

ואם שהיה מגדף, היה הקב"ה שותק, כי ההתפעלות הוא לאשר הוא כח בגשם, לכך הוא מתפעל. והוא יתברך, קדוש ונבדל מכל עניני הגשם, לכך אין לו התפעלות הגשם. לכך נקרא "חסין יה" (תהלים פט, ט), כלומר שהוא אינו מתפעל למכעיסים לפניו. כי מדת האדם שהוא מתפעל ומתחרה לנקום, אבל השם יתברך אינו כך, שאינו כח בגשם, והוא נבדל לגמרי מזה, לכך אינו מתפעל. ומה שתמצא אצל בני אהרן שמתו מיד (ויקרא י, א-ב), זה מפני שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה (יבמות קכא ע"ב), ואותם שהם סביביו לא יסבול הקב"ה שיש בהם חטא. כי לא יגור אצלו דבר חטא, לכך נענשו מיד. אבל אצל הרשע, כיון שאין הקב"ה מתפעל מדברי רשע, שהוא יתברך נבדל מן הגשם לגמרי, שכל אשר יש בו גשמות מה - יש בו התפעלות, וזה גבורתו, לכך אין משלם לו מיד, שאז לא היה מאבד הרשע, רק שהיה נוטל נפשו מן הגוף. כי לגודל כח הדין שבא על הרשע, אין נחלק הדין לבוא על הרשע מקצת בעולם הזה, ומקצת בעולם הבא, כי דבר שהוא נחלק אין לו כח גדול. לפיכך השם יתברך לא בא עליו בדין בעולם הזה, ומשלם לו דינו בגיהנם אחר מותו, להאביד את נפשו:

ומי שלמד מן "מי כמוך באלים" (שמות טו, יא) 'באלמים', זה ענין נפלא מאוד. שלא תאמר כי השם יתברך צריך גבורה לכבוש את כעסו, לכך אמר "מי כמוך באלים" 'מי כמוך באלמים', כמו האלם אין צריך לכבוש את הדבור שלא יצא, רק מעצמו הוא כך. וכן השם יתברך, מה שהוא אינו משיב למכעיסיו - מפני שהוא אינו מתפעל. ולא כמו האדם שהוא מתפעל אם שומע חרופים, ואם ירצה לשתוק צריך לכבוש כעסו בחזקה, אבל הקב"ה אינו צריך לכבוש כעסו. ויש לך לדעת כי נקרא 'אלם' מלשון אלמות, והוא לשון חוזק ותוקף. ובא הלשון על מי שהוא קשה כמו אבן להוציא ממנו הדבור, לכך נקרא אלם. והשם יתברך נקרא "אל", מלשון חוזק ותוקף, כמו (יחזקאל יז, יג) "ואת אילי הארץ לקח". לשון "אל" ולשון 'אלם' ענין אחד, ששניהם מלשון תוקף. ולכך אמר 'אל תקי וכו', ודרש "מי כמוך באלים" מלשון 'באלמים', כי 'אלם'

ו'אל' הכל לשון אחד. והאלמות אצל הקב"ה אינו כמו האלם שהוא בן אדם, כי באדם אינו יכול להוציא ממנו הדבור, ואצל השם יתברך מפני שהוא נבדל מן הגשם, וכל נבדל הוא תקיף וקשה, ומפני שהשם יתברך תקיף ואינו מתפעל, מתיחס תוקף שלו לאלם שאינו מדבר מפני קושי שלו להוציא הדבור, שהוא כמו אבן דומם. והבן זה היטב:

קמה

ברור לכל שהמעשים המתוארים [הפרוכת מבצבת הדם, הגל בים, היתוש והנפח] מבקשים לרמז. למה? ראו למשל להיכן המדרש הבא לוקח את הדברים:

פרקי דרבי אליעזר מח

ויססף שמואל את אגגי אמ' הב"ה עשה שליחותי בגבוהים הוא שולח עליהם דברים נמוכים להודיעם שאין כח גבורתם מאומה טיטוס הרשע נכנס לבית קדשי הקדשים ואמ' אין צר ואויב יכול לעמוד לפני מה עשה הב"ה שלח יתוש אחד ונכנס בחוטמו והיה מהלך ואוכל עד שהגיע למוחו ונעשה אותו יתוש כמין גוזל בן יונה משקל שני ליטרי' להודיעו שאין כח גבורתו מאומה וישראל כשהיו מהלכים בבית קדשי הקדשים היו אומרים אין צר ואויב יכול לעמוד בפנינו מה עשה הב"ה שלח עליהם איש גבהו כברהמים [=איש צר וגבה רוח - עם כל הרצון הטוב לא נוטה כל כך מזרחה] נבוכד נצר שמו להודיעו כי לא בכח יגבר איש...

סוד האיכות של אונקלוס

אונקלוס אחראי ליצירה בעלת חשיבות עליונה במסורת היהודית – תרגום התורה לארמית. משהו על האיש ועל יצירתו:

תרגום אונקלוס הוא תרגום של חמישה חומשי תורה לשפה הארמית. הוא נכתב, כנראה, בתחילת המאה השנייה לספירה בארץ ישראל ונערך סופית בבבל. לפי המסופר בתלמוד הבבלי, המתרגם - אונקלוס, שמע את התרגום מפי ר' אליעזר ור' יהושע. אונקלוס, זוהה כעקילס הגר (כך שמו בתלמוד הירושלמי) חכם משלהי תקופת התנאים, עליו מסופר בתלמוד שהיה בן אחרות של אחד מקיסרי רומי, שלאחר התגירתו תרגם את התורה ליוונית. למרות מסורת אגדית זו = דווקא התרגום לארמית מוכר כ'תרגום אונקלוס'. תרגום אונקלוס נחשב לתרגום מדויק שאינו נוטה להרחבות והוספות (בניגוד לתרגום יונתן, למשל). וקשה למצוא בתרגום השפעות מדרשיות-אגדיות, אך מי שיתאמץ יוכל למצוא אחדות בתרגומו לפסוקי שירה. היו שזיהו אצל אונקלוס גם השפעות מהתורה שבע"פ (משיטתו ההלכתית של ר' עקיבא). במקומות אחדים חורג אונקלוס מתרגום מילולי מדויק ומוסיף לתרגום מימד פרשני-דרשני. על פי רוב המקומות האלו הם פסוקים בהם התורה מתארת את ה' או את פעולותיו בתיאורים גשמיים או בשמות פעולה אנושיים. תרגום אונקלוס קיים רק לחמישה חומשי התורה, ובנביאים משלים אותו, במהדורות המסורתיות, תרגום יונתן. מסופר שלאחר שאונקלוס התגייר, שלח הקיסר גדוד חיילים לשכנע אותו לנטוש את היהדות. אולם במקום שישכנעו אותו, הוא שיכנע אותם להתגייר. הקיסר שלח עוד גדוד ועוד גדוד, וכל פעם הצליח אונקלוס לגייר אותם, עד שהקיסר נואש והפסיק.

המסע:

- לשם מה ערך אונקלוס את מסע הברורים שלו? לשון אחרת – מה מגמת התלמוד בצירוי מסע זה?
- האם שלושה האישים משיבים תשובות היאות לאישיותם? האם הענישה שלהם מתאימה לאופן בו נתפס חטאם אצל חז"ל? לשם העמקת הברור יש ללכת אל המקור המקראי – למשל היכן נאמר 'לא תדרוש שלומם וטובתם'?
- מה טיבה של מסקנת התלמוד [תא חז'...]?
- ישנם חוקרים [י' יובל למשל] הרואים בטיטוס בן דמותו של ישו. האם ניתן להפריך טיעון זה לאור הסוגיה שלמדנו?

דילוגי בני ציון

למסופר בתלמוד ישנן מקבילות:

ירושלמי תענית

א"ר יוחנן שמונים אלף זוג של תוקעי קרנות היו מקיפין את ביתר וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות והיה שם בן כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי אצבע. שלחו חכמים ואמרו לו עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין אמר להן וכי היאך איפשר לבדקן. אמרו לו כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארץ מן לבנון לא יהיה נכתב באיסרטיא שלך היו לו מאתים אלף כך ומאתים אלף כך וכד דהוה נפק לקרבא הוה אמר ריבוניה דעלמא לא תסעוד ולא תכסוף הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא בצבאותינו. שלש שנים ומחצה עשה אדריינוס מקיף על ביתר. והוה ר' אלעזר המודעי יושב על השק ועל האפר ומתפלל בכל יום ואומר רבון העולמים אל תשב בדין היום אל תשב בדין היום בעא אדריינוס מיזל ליה [התייאש מכיבודש ביתר]. אמר ליה חד כותיי לא תיזיל לך דאנא חמי מה מיעבד ומשלים לך מדינתא [אני אגרום שתפול העיר בידך] עאל ליה מן ביבא דמתניתא עאל ואשכח רבי אלעזר המודעי קאים מצלי [=עומד ומתפלל]. עבד נפשיה לחיש ליה בגו אודניה [עשה עצמו לוחש באוזנו] חמוניה בני מדינתא ואייתוניה גבי בן כוזבא. אמרון ליה חמינן ההן סבא משתעי לחביבך [לדודך] אמר ליה מה אמרת ליה ומה אמר לך אמר ליה אנא אמר לך מלכא קטל לי ואי לא אנא אמר לך את קטל יתי טב לי מלכא קטל יתי ולא את אמר ליה אמר

לי דאנא משלים מדינתאי. אתא גבי רבי אלעזר המודעי אמר ליה מה אמר לך הדין כותיאי אמר ליה לא כלום מה אמרת ליה א"ל לא כלום יהיב ליה חד בעוט וקטליה. מיד יצאת בת קול ואמרה הוי רעי האליל עזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה הרגת את רבי אלעזר המודעי זרוען של כל ישראל ועין ימינם לפיכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה. מיד נלכדה ביתר ונהרג בן כזובה אתין טעינון רישיה גבי אדריינוס אמר לון מאן קטל הדין אמר ליה חד כותיאי אנא קטלתיה אמר לי חמי לי פטומיה [גופו] חמי ליה פטומיה. אשכח חכינה [נחש] כרוכה עליו אמר אילולי אלהא דקטלי מאן הוה יכיל קטלי וקרא עליו אם לא כי צורם מכרם וי' הסגרים...

- עמדו על ההבדלים בין שתי המסורות.
- מהי הסיבה לנפילה לפי מקורות אלו?
- היש מקום להתבונן המאורעות הללו באופן אקטואלי [לבנון 2]?

ספוי כפי סניא

- מהו הלקח העולה משלושת הספורים? כיצד הם משלימים את תמונת המקום?
- שימו לב לתוכן הספורים ולריאליה העולה מהם. האם תושבי כפר סניא אכן צדיקים?
- מדוע ספור זה מסופר דווקא בשלב זה של הסוגיה?
- ראו קריאה אחרת של הספור. האם זו קריאה נכונה? אם כן מה פשר הסיימת של רב יוסף?

נתחיל בסיפור הראשון. ארוס וארוסתו נשבים לבין עובדי הכוכבים; קשה שלא להיזכר כאן בסיפורם של בנו ובתו של ר' ישמעאל בן אלישע, שעובדי הכוכבים רצו להשיאם זה לזו, ויצאה נשמתן כשגעו בבכיה (שם נח ע"א). בסיפור שלנו, לעומת זאת, מדובר בארוס וארוסה - לכאורה 'סוף טוב', יוכלו לשאת זה את זה! דא עקא, שעד יום מותו של אותו ארוס, ארוסתו לא מאפשרת לו לגעת בה- רק משום שאין לה כתובה ממנו. האמירה של ארוסתו עדיין מושכת אותנו לשיפוט הראשוני, שמדובר במעשה צדיקות נשגב.

האם מצב זה אכן משקף צדיקות כה גדולה? מה בדבר התנהגותה של אותה אישה - בעבור כתובה בלבד היא מוכנה לענות את ארוסה עד יום מותו? אמנם, ייתכן שיש כאן מקור המצביע על נוהג קדום להחמיר מאוד בכתובה, בשיטה הדומה לשיטת ר' מאיר, שאסור לאדם להשהות את אשתו שעה אחת בלא כתובה (ב"ק פט.); ומובן שחשיבותה של כתובה גדולה ועצומה, במיסוד הקשר בין איש לאשתו. אך אנו מוצאים במקורות אחרים אמוראים המקבלים כדבר פשוט שלא בכל מקום כותבים כתובה, ואין בכך בעיה (כתובות פט., סוטה ז' ועוד); ומכל מקום, מדובר בתנאי בית דין, התקף אף ללא שטר כתוב. ייתכן, אם כן, שאין לפנינו אישה כל כך צדיקה; זו אישה שהעניין הכלכלי נתון בראש מעייניה, ועבורו היא מוכנה לענות קשות, עד מוות, אף את ארוסה.

הסיפור השני נראה על פניו כסיפור צדיקות גדול. עושר כלכלי מזוהה עם השראת שכינה, והשגחת ה' על עמו. זאת ועוד, כשנחסר השער מודיא אחת, אנשי המקום לא תולים זאת במדד הסלע הצורי וכי"ב, אלא בחטאיהם; זהו קיום דברי הרמב"ם כפשוטם. אם נעצור את הקריאה כאן, ונצטרך להציע בעצמנו באיזה חטא חטאו, מן הסתם יעלו במחשבתנו חטאים כגון הכנסת אורחים במידה לא מספקת, נתינת צדקה בעין צרה וכד' - חטאים קלאסיים לעונש כלכלי מידה כנגד מידה. המילים הבאות, אם כן, אמורות לזעזע אותנו כפליים ממה שזעזעו בקריאה ראשונית: אב ובנו באו על נערה המאורסה ביום הכיפורים! כיצד ייתכן שבקהילת הצדיקים ייעשו מעשים כאלו, ואף אחד לא ישים לב, עד שהבורסה לא תגיב!?

כשאנו מגיעים לסיפור השלישי, כבר בכלל לא ברור לנו באיזו צדיקות מדובר. אדם מוכן לחייב את אשתו וחביריו הקרובים מיתה בבית דין, ובלבד שלא יצטרך לשלם לה את כתובתה! האם עצם הימצאותו של בבא בן בוטא במקום מעידה על טיבו כמקומם של צדיקים? או שמא עצם קיום בית הדין במקום הוא רבנות גדולה?

<http://www.etzion.org.il/dk/5767/1102tav.html>

